

L'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears en el primer terç del segle xx. La formació de postgrau dels metges a l'estranger

Miquel Bruguera i Cortada

Unitat d'Estudis Acadèmics. Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

Nota: Aquest article es basa en la presentació feta el dia 1 de febrer de 2022 a la Taula rodona "L'Acadèmia i la medicina catalana i europea del seu temps", dins del Cicle de conferències organitzat amb motiu de la celebració del 150 aniversari de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears.

Introducció

El primer terç del segle xx va tenir una notable importància a Catalunya perquè començà la modernització de l'assistència sanitària, després d'un segle en què no hi va haver cap fet destacat en la medicina catalana. La mediocritat de la medicina espanyola del segle xix va tenir com a causa la Guerra del Francès, que va portar a la persecució dels metges afrancesats —segurament els més preparats del país—, que van haver d'exiliar-se, i els llargs períodes d'absolutisme durant els regnats de Ferran VII i d'Isabel II. Mentre a Europa s'assisteix a un progrés continuat de la medicina, amb nous procediments diagnòstics i terapèutics, Espanya viu encara en el galenisme més ranci¹.

A la fi del segle xix i al principi del segle xx, Catalunya viu un procés de regeneració, coincidint amb el moviment conegut com a catalanisme polític i amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya, que integra les quatre diputacions catalanes². Sobren les fronteres i arriben llibres dels autors moderns com ara Claude Bernard, Rudolf Virchow i François Magendie. Es construeixen dos grans hospitals públics a Barcelona, l'Hospital Clínic i l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, i una facultat de medicina. Apareixen les especialitats mèdiques, es formen els primers centres de recerca —com el Laboratori Microbiològic Municipal—, es constitueix el Sindicat de Metges, es crea la primera escola d'infermeres de la Mancomunitat de Catalunya, sorgeix la medicina mutualista i apareix un estol de clíniques privades.

La medicina és, en aquest període, una professió liberal. L'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears (ACMCB) ha esdevingut la institució que fomenta el catalanisme mèdic i estimula el desenvolupament d'una medicina científica i el manteniment de la competència professional dels metges, així com l'ús del català com a llengua de comunicació científica d'aquest país³.

Les estades formatives de metges catalans a Europa

Aquesta preocupació de l'ACMCB —la institució acadèmica més estesa i més activa a Catalunya— per la medicina científica basada en la medicina experimental i l'exigència moral d'augmentar la competència professional fan que hi hagi un nombre creixent de metges que es desplaça a centres europeus per aprendre al costat de metges de prestigi, costum que ja s'havia iniciat en el darrer terç del segle xix.

Aquestes estades estan limitades als fills de famílies amb recursos per emprendre un viatge d'aquestes característiques, ja que el reduït nombre de beques limita el nombre dels que poden marxar.

Un altre inconvenient era que sortir a l'estranger implicava el coneixement d'una llengua estrangera per poder aprofitar l'estada al màxim. També era un factor limitador la falta d'aspiracions de molts graduats, que buscaven una plaça de metge titular en algun poble del territori català, especialment aquells que provenien de famílies que no podien mantenir més temps els seus fills ja adults.

La voluntat de marxar es limitava, per tant, a nois de famílies amb recursos econòmics, amb un cert coneixement lingüístic i amb aspiracions de tenir èxit en la seva carrera professional.

Les estades a l'estranger per fer formació de postgrau

Per identificar els metges que durant el primer terç del segle xx van sortir d'Espanya a formar-se en algun centre mèdic de prestigi, hem revisat les biografies dels metges

Correspondència: Miquel Bruguera i Cortada
Unitat d'Estudis Acadèmics
Col·legi Oficial de Metges de Barcelona
Passeig de la Bonanova, 47
08017 Barcelona
Adreça electrònica: mbruguera@comb.cat

que estan inclosos a la Galeria de Metges Catalans⁴ que estaven en actiu durant el primer terç del segle xx. N'hem identificat 68 que van fer una estada a fora. Entre aquests metges n'hi ha de totes les especialitats (Taula 1).

Amb aquesta forma de reclutament dels casos ens podem haver deixat un nombre indeterminat de metges que també van viatjar a Europa, per dues possibles raons: no estan a la Galeria o el biògraf responsable d'escriure la ressenya biogràfica no va mencionar aquesta dada.

És poc probable que s'hagin escapat casos de metges que no són a la Galeria de Metges Catalans perquè considerem que els que van fer estades a l'estranger haurien tingut, raonablement, una vida professional destacada, que els hauria fet mereixedors de ser-hi. És més possible que els casos en què falti aquesta informació a la seva biografia és perquè el biògraf ho ignorava o no va tenir en compte que aquesta podia ser una dada important.

Vinculació dels viatges a l'estranger amb l'ACMCB

Hem de fer la presumpció que tots els que marxaren a formar-se a centres mèdics europeus estaven vinculats a l'ACMCB, com ho estaven tots els que tenien inquietud per formar-se bé i estaven interessats en la medicina acadèmica. Una prova indirecta de la seva vinculació amb l'Acadèmia és que 11 (61%) dels 18 presidents de l'ACMCB durant el primer terç del segle xx havien sortit a formar-se a l'estranger quan eren joves (Taula 2).

Els centres de formació

La majoria de metges que van viatjar a l'estranger van anar a París (Taula 3), segurament perquè el francès era l'idioma que s'estudiava a les escoles i sembla més fàcil d'aprendre'l per a un català que no pas l'anglès o l'alemany.

Veient el nom dels que dirigien els centres on van anar els metges catalans, es podria fer la llista dels metges més coneguts a Europa en aquells anys: l'uròleg François Guyon, l'ortopeda i traumatòleg austríac Lorenz Bohler, l'oftalmòleg Louis de Wecker i el cirurgià suís Theodor Kocher.

Alguns hospitals van ser un focus d'atracció pels joves metges catalans i foren el lloc on van formar-se determinats especialistes. Els uròlegs van anar a l'Hôpital Necker, al servei del professor Guyon, que era el millor uròleg del món⁵, on treballava Joaquín Albarrán, un metge cubà que va estudiar la carrera de medicina a Barcelona. Albarrán va ajudar molt els uròlegs catalans que van anar a París i va succeir Guyon, el seu mestre, quan aquest es va jubilar⁶.

De la mateixa manera, els dermatòlegs van anar gairebé massivament a l'Hôpital Saint-Louis, on hi havia un grup de dermatòlegs excepcionals, liderat pels doctors Darier i Fournier⁷. Els aspirants a ortopeda tenien l'objectiu de treballar amb Lorenz Bohler, que operava a Viena a la clínica de la Mútua d'Accidents de Treball.

TAULA 1. Nombre de metges catalans que van formar-se en les diferents especialitats en la seva estada de postgrau a l'estranger durant el primer terç del segle xx (dades a partir de les biografies incloses a la Galeria de Metges Catalans, gener de 2022)⁴

Especialitat	Nombre de metges
Cirurgia i Ortopèdia	13
Medicina interna	11
Urologia	7
Oftalmologia	7
Laboratori	7
Dermatologia	5
Ginecologia	5
Pediatria	4
Psiquiatria	4
Altres	5

TAULA 2. Presidents de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears que van sortir a formar-se a l'estranger en el primer terç del segle xx (dades a partir de les biografies incloses a la Galeria de Metges Catalans, gener de 2022)⁴

Víctor Azacarrota i Colau (1901-1902)
Josep Antoni Barraquer (1904-1906)
Josep M. Bartrina (1913-19015)
Ricard Botey (1906-1908)
Francesc Fàbregas i Mas (1912-1913)
Francesc Gallart i Monès (1926-1928)
Felip Proubasta i Masferrer (1916-1918)
Enric Ribas i Ribas (1922-1924)
Emerencià Roig i Bofill (1898-1901)
Josep Tarruella i Albareda (1910-1912)
Joaquim Trias i Pujol (1928-1930)

TAULA 3. Ciutats o països elegits pels metges catalans que van marxar a fer una estada de postgrau durant el primer terç del segle xx (dades a partir de les biografies incloses a la Galeria de Metges Catalans, gener de 2022)⁴

Ciutat/país	Nombre de metges
París	37
Viena	8
Alemanya	5
Viatge per Europa	5
Nova York	4
França (excepte París)	3
Berna	3
Yale	2

Els oftalmòlegs es van repartir en diverses clíniques de grans especialistes que hi havia a París, com les dels doctors Wecker, Morax i Galizowski, i també a Suïssa, com la clínica del Dr. Gonin a Lausanne. Igualment, els cirurgians també es repartiren per assistir a les operacions de Kocher a Berna, de Billroth a Viena i de Sauerbruch a Berlín.

Impacte dels viatges a l'estranger

Les estades a hospitals europeus d'una minoria dels que havien acabat la carrera de medicina a la Universitat de Barcelona van tenir una influència considerable. Aquests joves van descobrir que calia saber més del que els havien ensenyat a la Facultat de Medicina i que havien de mantenir contactes amb la gent dels centres d'avançada que havien conegut durant la seva estada i llegir les publicacions d'aquests mestres per mantenir-se al corrent de les innovacions i noves descobertes. Aquest increment de coneixements i estímuls per progressar en els joves que van marxar influiria en els seus col·laboradors i companys de treball, que aprendrien del que van aportar els que havien viatjat.

En definitiva, aquest procés de formació de postgrau a l'estranger va ser una manera d'aproximació de la medicina catalana a l'europea, que li va permetre progressar d'una manera molt marcada durant el primer terç del segle xx, però que va experimentar una aturada temporal durant la Guerra Civil i la postguerra immediata.

Dels 68 metges que van sortir a Europa acabada la carrera n'hi han molts que van tenir una activitat professional molt destacada. Onze van ser catedràtics d'uni-

versitat: Emili Mira López, Ramón Sarró Burbano, Andrés Martínez Vargas, Gregori Vidal Jordana, Josep M. Bartrina Thomas, Máximo Soriano Jiménez, Pere Nubiola Espinós, Manuel Usandizaga Soraluze, Francesc Rusca Domènech, Antoni Cortés Lladó (a Sevilla) i Joaquim Trias i Pujol. Sis van ser caps de servei a l'Hospital de Sant Pau: Enric Ribas i Ribas, Antoni Raventós Aviñó, Josep Soler Roig, Vicent Company Arnau, Alfredo Rocha Carlotta i Josep Trueta Raspall. Quatre van ser caps de servei d'altres hospitals: Salvador Cardenal Fernández i Joan Marimón Carbonell a l'Hospital del Sagrat Cor, Francesc Vidal Solares a l'Hospital de Nens i Josep M. Sala Ginabreda a l'Hospital del Mar. Tres van dirigir clíniques pròpies: Ricard Botey Ducoing, Hermenegild Arruga Liró i Ignasi Barraquer Barraquer.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. López Piñero JM. Las ciencias médicas en la España del siglo XIX. *Ayer*.1992;7:193-240.
2. Bruguera Cortada M. La medicina catalana en el primer terç del segle xx. *Gimbernat*. 2020;73:87-96.
3. Martínez Vidal A. L'Acadèmia, expressió del catalanisme mèdic (1898-1923). *L'Informatiu. Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears*. 2002;3(14):25-8.
4. Galeria de Metges Catalans [Internet]. Consultable a: <https://www.galeriametges.cat/index.php>.
5. Carey RG, Thornbuill JA. Joaquin Maria Albarran y Dominguez: Microbiologist, histologist and urologist – a lifetime from orphan in Cuba to Nobel nominee. *Intern J Urol*. 2006;13:1159-61.
6. Fernández Vázquez JM, Camacho Galindo J. Felix Jean Casimir Guyon (1831- 1920). *Acta Ortop Mex*. 2007;21(2):111-3.